

Конституційно-правові особливості добору кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення прав і свобод людини і громадянина*

Б. Прокопенко

аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Проаналізовано особливості співвідношення прав і свобод людини і громадянина та добору кандидатів на посаду судді вперше. Особливу увагу приділено дослідженню запропонованих змін до Конституції України щодо вимог до кандидатів на посаду судді та їх ролі у покращенні доступності правосуддя з метою захисту прав і свобод людини і громадянина. Надано правову оцінку прав і свобод кандидатів на посаду судді.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, добір кандидатів на посаду судді, призначення на посаду судді, моральні якості судді, спеціальна перевірка.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI¹ визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права. Права і свободи людини і громадянина є основною цінністю у розвиненому демократичному суспільстві. Всі нормативно-правові акти не тільки національного, а й міжнародного рівня пронизані ідеєю захисту прав і свобод людини і громадянина. Ці положення запозичені з Основного Закону нашої держави², у статті 3 якого встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме вона зобов'язана докладати всіх можливих зусиль для того, щоб людина могла ефективно реалізувати право на справедливий суд.

Одним з важливих напрямів держави у цьому сенсі є формування корпусу професійних суддів, яке здійснюється з дотриманням стандартів верховенства права, пропорційності та неупередженості. Процедура добору суддів має сприяти формуванню компетентного і незалежного суду, у фаховості якого повинна бути впевнена людина, що до нього звертається. Отже, серед завдань органів, уповноважених на здійснення кадрового забезпечення судової влади, одним з

* Стаття публікується на правах переможця конкурсу, проведеного Конституційним Судом України 9–14 грудня 2013 року в рамках Всеукраїнського тижня права.

¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року № 2453–VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41–42; № 43; № 44–45. — Ст. 1468.

² Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — С. 141.

пріоритетних напрямів діяльності є сприяння реалізації стандартів належного судочинства. У цьому аспекті не викликає заперечень досить поширена у науковій літературі теза, відповідно до якої добір кандидатів на посаду судді розглядається як важлива гарантія забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Отже, актуальність проблематики добору кандидатів на суддівські посади та реалізації прав і свобод людини і громадянина не викликає заперечень на сучасному етапі судової та конституційної реформ.

Зазначені питання були предметом дослідження багатьох науковців та практичних працівників як України, так і інших держав. Досліджували добір кандидатів на посаду судді С. Бігун, Т. Галайденко, О. Гончаренко, В. Городовенко, А. Закалюк, В. Захаров, М. Клеандров, І. Марочкін, А. Марцинкевич, І. Михайловська, Л. Москвич, І. Назаров, Т. Нешатаєва, В. Пейсиков, О. Прокопенко, Н. Радутна, І. Самсін, Л. Скомороха, І. Фойницький та інші. Права і свободи людини і громадянина у своїх наукових працях розглядали В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Барабаш, Ю. Битяк, І. Бородін, І. Голосніченко, С. Ківалов, І. Козаченко, А. Колодій, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Негодченко, Н. Нижник, В. Овчаренко, В. Погорілко, П. Рабінович, О. Рябченко, А. Селіванов, О. Синьов, В. Тацій, В. Цвєтков, Ю. Шемшученко, О. Ярмиш та інші.

Метою цієї роботи є дослідження процедурних аспектів добору кандидатів на посаду судді з урахуванням концептуальних положень доктрини захисту прав і свобод людини і громадянина, а також європейських стандартів належного судочинства. При цьому ми зробимо спробу вивчення цього питання з різних сторін: як з точки зору пересічного громадянина, на варті законних інтересів якого має стояти суд, так і з точки зору кандидата на посаду судді, який, набуваючи високого статусу служителя Феміди, добровільно та свідомо обмежує реалізацію низки своїх громадянських прав задля можливості здійснення суспільно значущої державної функції з відправлення правосуддя.

Пропонуємо розглянути цю тему у двох напрямках. По-перше, розглянемо добір кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод¹ права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. По-друге, спробуємо дати правову оцінку дотриманню прав і свобод кандидата на посаду судді органами, які здійснюють цей добір під час процедури формування корпусу професійних суддів.

Роль добору кандидатів на посаду судді у дотриманні прав і свобод людини і громадянина визначає стаття 55 Конституції України, в якій зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. У цій статті зазначено механізми захисту прав і свобод людини і громадянина, наявність яких — одна з обов'язкових ознак дійсно демократичної, правової держави. Особлива роль у захисті прав і свобод належить суду. Це обумовлено демократичністю і професіо-

¹ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, прийнята Кабінетом міністрів Ради Європи 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — С. 270 (ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 40. — Ст. 263).

налізмом судового розгляду, який базується на незалежності суду, гласності, змагальності, безпосередності, усності судового процесу, необхідності пред'явлення доказів тощо¹. Зміст статті 55 відповідає міжнародно-правовим стандартам щодо гарантованого захисту основоположних прав і свобод людини. Так, стаття 8 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основоположних прав, наданих їй конституцією або законом².

Багато науковців розглядають доступність правосуддя через призму прав і свобод людини і громадянина. Так, В. Городовенко зазначає, що принцип доступності правосуддя має свої витoki з концепції основоположних прав і свобод людини, походить з права на справедливий судовий розгляд і генетично пов'язаний з моделлю судочинства³. Аналогічну позицію проголошує Н. Сакара, підкреслюючи, що еволюція прав і свобод людини, а саме права на справедливий судовий розгляд, сприяла інституалізації доступності в міжнародних і національних правових системах⁴. О. Овчаренко розглядає доступність правосуддя як принцип організації та діяльності судової влади, сутність якого полягає у відсутності фактичних і юридичних перешкод для звернення зацікавлених осіб до суду за захистом своїх прав⁵.

В усіх наукових дослідженнях підкреслюється, що право на доступ до правосуддя є невід'ємною складовою належного судочинства, стандарти якого включають справедливий, незалежний та неупереджений судовий розгляд, що здійснюється протягом розумних строків. До інституційних гарантій доступності правосуддя та його справедливості різні автори відносять низку елементів, серед яких: максимально можлива простота судового процесу, доступ до судового рішення, належне виконання актів суду, територіальна наближеність судів, відкритість інформації про суд, універсальність судової юрисдикції, його компетентності та стабільності судової системи.

Очевидно, що забезпечення права особи на справедливий суд значною мірою покладено на суддю як носія судово-владних повноважень. Від його професіоналізму та вміння належним чином організувати свою роботу залежить кінцевий результат діяльності з розгляду й вирішення справ. Правильність застосування положень матеріального і процесуального права, забезпечення визначених процесуальним законом строків судового розгляду — все це безпосередньо зале-

¹ Конституція України: наук.-практ. коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. / ред. кол. : В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Groшевий та ін. — Х. : Право ; К. : Ін Юре, 2003. — С. 274.

² Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103. — С. 89.

³ *Городовенко В. В.* Принципи судової влади : моногр. / В. В. Городовенко. — Х. : Право, 2012. — С. 206.

⁴ *Сакара Н. Ю.* Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : моногр. / Н. Ю. Сакара. — Х. : Право, 2010. — С. 29.

⁵ *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. — Х. : Право, 2008. — С. 179.

жить від фахової підготовленості судді, його здатності виконувати покладені на нього законом повноваження. А дотримання служителями Феміди норм професійної суддівської етики створює загальний імідж судової влади у суспільстві. Отже, моральні та особистісні якості судді теж впливають на ефективність правосуддя. Недарма Конституційний Суд Російської Федерації в одному із своїх рішень прямо підкреслив, що специфіка судової діяльності і статус судді вимагають від представників суддівського корпусу високого рівня професіоналізму¹.

Таким чином, ми дійшли висновку, що без реалізації стандартів належного правосуддя у вітчизняному судочинстві неможливо повною мірою забезпечити захист прав і свобод пересічних громадян. На нашу думку, важливою гарантією доступності та справедливості судового провадження є компетентність суддів, що забезпечується насамперед якісним добром кадрів до органів судової влади.

О. Овчаренко зазначає, що термін «компетентність» у цьому випадку вживається для позначення не компетенції суду, тобто сукупності повноважень, окреслених законом, а фахової відповідності судді займаній посаді². Таким чином, відбір кандидатів на посаду судді повинен проводитися на підставі їх відповідності професійно важливим якостям, що визначаються у науковій юридичній літературі як система вимог, що ставляться до людини, на яку покладається здійснення судових повноважень, включаючи якості особистості, особливості процесів мислення, професійні знання, вміння й навички. Усі вони суттєво впливають на успішність виконання суддівських функцій, а значить і на ефективність судової системи в цілому. Саме тому відбір кандидатів на посаду судді належить здійснювати відповідно до оцінки наявності у них зазначених професійно важливих якостей³.

Конституційні вимоги до кандидата на посаду судді закріплені у статті 127 Конституції України та є предметом обговорення широкого кола осіб, у тому числі через засоби масової інформації, у світлі триваючої судової реформи. Так, на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Конституцією України встановлено мінімальний вік особи, яка претендує на зайняття посади судді, що становить двадцять п'ять років. Досвід держав Європи та думка громадськості спирається на те, що особа у цьому віці ще не досягла моральної зрілості, життєвого досвіду та професіоналізму, необхідного для здійс-

¹ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 20 июля 2011 года № 19-П по делу о проверке конституционности положений пунктов 1 и 2 статьи 3, пункта 1 статьи 8 и пункта 1 статьи 12.1 Закона Российской Федерации «О статусе судей в Российской Федерации» и статей 19, 21 и 22 Федерального закона «Об органах судейского сообщества в Российской Федерации» в связи с жалобой гражданки А. В. Матюшенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.referent.ru/7/189879>.

² Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. — Х. : Право, 2008. — С. 102.

³ Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : моногр. / Л. М. Москвич. — Х. : ФІНН, 2011. — С. 197.

снення справедливого правосуддя. Тому Конституційна Асамблея як спеціальний допоміжний орган при Президентові України, створений з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України¹, запропонувала внести зміни до Основного Закону держави і підвищити вік, з якого особа може претендувати на зайняття посади судді. Окрім цього, було запропоновано підвищити граничний вік перебування судді на посаді. Таким чином, особа матиме право претендувати на зайняття вакантної посади судді з тридцяти років, а здійснювати обов'язки судді зможе не до шістдесяти п'яти років, як це встановлено чинним законодавством, а до сімдесяти років. Конституційний Суд України визнав законопроект про посилення незалежності суддів конституційним і зазначив з приводу змін щодо віку кандидатів на посаду судді таке: «...Встановлення віку 30 років, з якого громадянин України може претендувати на зайняття посади судді, спрямоване на забезпечення суддівського корпусу професійними кадрами високого рівня кваліфікації з урахуванням їхнього життєвого досвіду, соціальної зрілості, моральних якостей, необхідних для здійснення правосуддя, а також на надання рівних можливостей для зайняття посади судді на конкурсній основі. ... Конституційний Суд України вважає, що встановлення в Конституції України граничного віку — 70 років — перебування на посаді судді є питанням доцільності і зумовлене запропонованим у Законопроекті одночасним підвищенням віку, з якого громадянина України може бути рекомендовано на посаду судді»².

Як наслідок підвищення віку для кандидатів на посаду судді з метою отримання особою, яка претендує на суддівську посаду, більше досвіду та підвищення свого професіоналізму, у законопроекті запропоновано підвищити стаж роботи у галузі права з трьох років до п'яти. Це є логічним кроком у разі підвищення необхідного віку для кандидатів. Експерти Венеціанської Комісії у своєму висновку до вказаного законопроекту в цілому висловилися позитивно щодо запропонованих змін³, проте членам Європейської комісії за демократію через право залишається незрозумілим, який саме стаж роботи у галузі права вважати необхідним для можливості претендувати на посаду судді.

На нашу думку, всі зазначені зміни до Конституції України є обґрунтованими і необхідними для нашої держави. Проте ми вважаємо, що не було враховано такої важливої вимоги до кандидата на посаду судді, що потребує конституційного

¹ Про Конституційну Асамблею : Указ Президента України від 17 травня 2012 року № 328/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/328/2012>.

² Висновок Конституційного Суду України від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України № 2-в/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=220986>.

³ OPINION ON THE DRAFT LAW ON THE AMENDMENTS TO THE CONSTITUTION, STRENGTHENING THE INDEPENDENCE OF JUDGES (INCLUDING AN EXPLANATORY NOTE AND A COMPARATIVE TABLE) AND ON THE CHANGES TO THE CONSTITUTION PROPOSED BY THE CONSTITUTIONAL ASSEMBLY OF UKRAINE Adopted by the Venice Commission at its 95th Plenary Session (Venice, 14–15 June 2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)014-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)014-e).

закріплення, як високий рівень особистих і моральних якостей. Важливим кроком, спрямованим на запобігання випадкам потрапляння на суддівські посади осіб, які мають низький рівень моральних та особистих якостей, а також порушують норми суддівської етики, є позиція, викладена у роботі В. Городовенка «Проблеми становлення незалежної судової влади» (2007)¹. Автор пропонував внести зміни до чинного на той час законодавства, а саме — на посаду судді може бути рекомендована особа, яка не скоювала проступків, що порочать її. Якщо застосувати вказану ідею до наших реалій, то пропонуємо внести зміни до частини другої статті 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та доповнити її таким пунктом: «Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни: ... (4) які скоювали проступки, що порочать їх». На це положення, на нашу думку, доцільно звернути увагу нині діючій Конституційній Асамблеї та запропонувати викласти частину третю статті 127 Конституції України в такій редакції: «На посаду судді може бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією суддів України громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як п'ять років, проживає в Україні не менш як десять років, володіє державною мовою та не скоював проступків, що порочать його». Вказаними змінами законодавець акцентує на важливості моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді на рівні Основного Закону держави, тим паче що Конституційний Суд України Рішенням від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013 встановив, що оцінка Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виявлених особистих і моральних якостей кандидата на посаду судді може бути підставою для відмови у наданні рекомендації про призначення кандидатів на посаду судді². При цьому Суд звернув увагу на те, що повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді здійснюються протягом усієї процедури добору — як під час складання ним кваліфікаційного іспиту, так і протягом строку перебування кандидата в резерві на заміщення вакантних посад суддів, у тому числі й під час вирішення питання про рекомендацію кандидата — переможця конкурсу — на зайняття посади судді.

Отже, запропонованими змінами законодавець не тільки підвищить якість судочинства у державі, покращить авторитет судової гілки влади, а й забезпечить реалізацію правосуддя високопрофесійним, компетентним судом. Таким чином, особа, звертаючись до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод, буде впевнена у доступності правосуддя і компетентності суддів через зменшення можливості потрапляння на суддівські посади осіб, що не здатні ефективно та справедливо здійснювати правосуддя.

Другим елементом предмета нашого дослідження виступає правова оцінка дотримання прав і свобод кандидата на посаду судді при здійсненні процедури

¹ *Городовенко В. В.* Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : моногр. / В. В. Городовенко. — К. : Фенікс, 2007. — С. 159.

² Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013 у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з частиною третьою цієї статті, статті 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=205399>.

добору суддів. Особа перед початком процедури добору самостійно, з власної ініціативи виявляє бажання стати кандидатом на посаду судді. Багатьох приваблює посада судді з різних причин. Кожен кандидат на посаду судді вже повинен мати вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права, тому має знати і усвідомлювати всі наслідки, які на нього чекають після проходження процедури добору і зайняття посади судді.

Відповідно до статті 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Таким чином, особа, яка претендує на зайняття посади судді, має усвідомлювати, що разом з розширенням певних прав і свобод у зв'язку із зайняттям посади судді (недоторканність та імунітет судді, забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також інші засоби його правового захисту) особа також змушена дотримуватися певних «обмежень» політичних та економічних прав і свобод, які були зазначені вище. Тобто, на нашу думку, перевірка того, чи усвідомлює особа, яка претендує на посаду судді, що разом з отриманням владних повноважень вона має свідомо йти на деякі «обмеження», пов'язані з виконанням функцій правосуддя, повинна покладатися на відповідні органи, а саме на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Вищу раду юстиції.

При цьому варто підкреслити, що всі міжнародно-правові акти наголошують, що посаду судді не можна розглядати як привілей, що суддя не може зловживати наданими йому повноваженнями. Відповідно до правової позиції Конституційного Суду Російської Федерації недоторканність та незмінюваність судді, будучи елементом його конституційно-правового статусу і одночасно гарантією самостійності та незалежності судової влади, є не особистим привілеєм громадянина, а засобом захисту публічних інтересів, насамперед інтересів правосуддя, мета якого — захист прав і свобод людини і громадянина (стаття 18 Конституції Російської Федерації), і не лише виключає, а й вимагає підвищеної відповідальності судді щодо виконання ним професійних обов'язків, дотримання законів і правил суддівської етики¹. Схожу позицію висловлював і Конституційний Суд України. Відповідно до його правової позиції статус судді та його елементи є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя².

¹ Див.: Постанови Конституційного Суду Російської Федерації від 7 березня 1996 року № 6-П та від 19 лютого 2002 року № 5-П [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.referent.ru/7/17857>; <http://www.referent.ru/7/47984>.

² Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці // Офіційний вісник України. — 2013. — № 44. — Ст. 1583.

Водночас статус судді накладає стільки правових та інших обмежень на суддів та членів їх родини, що держава зобов'язана компенсувати ці втрати шляхом створення умов праці, гідних високого положення носія судової влади.

Також актуальним є питання співвідношення прав особи, яка хоче обіймати посаду судді, та спеціальних перевірок достовірності відомостей, які вона надає. З одного боку, втручання правоохоронних органів у особисті справи громадянина легітимне лише у випадках скоєння громадянином правопорушення або в інших випадках, передбачених законом, з дотриманням відповідної процедури такого втручання. Згідно зі статтею 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. З іншого боку, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлені чіткі вимоги до осіб, які претендують зайняти посади суддів, і обмеження щодо несумісності діяльності судді з іншими видами діяльності. У разі недотримання цих вимог з різних причин (подання кандидатом недостовірної інформації, неналежна пильність посадових осіб, які рекомендують громадянина на посаду судді, тощо) на посаді судді може опинитися особа, яка не відповідає цим вимогам, веде аморальний спосіб життя, була причетною до вчинення правопорушень у минулому чи має зв'язки зі злочинним середовищем. У такому випадку посадова особа, яка вирішує долі інших осіб шляхом постановлення судових рішень і приймає інші юридично значущі рішення, не відповідає вимогам закону й обійняла посаду незаконно. Відповідно постає питання про легітимність рішень, винесених таким суддею. Отже, у такому випадку слід обирати між захистом прав та інтересів невизначеного кола осіб, справи яких буде слухати майбутній суддя, і правом на невтручання в особисте життя однієї особи — кандидата на посаду судді. Очевидно, що соціальна і юридична значущість захисту прав значного кола осіб є набагато більшою, ніж право на приватність однієї особи, яка свідомо робить свій вибір на користь державної посади із значними владними повноваженнями і обмеженнями щодо сумісництва судової та інших видів діяльності¹.

При подачі документів претендент на посаду судді відповідно до вимог Закону «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше² надає письмову згоду на збирання, зберігання та використання інформації про себе з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді та проведення щодо нього спеціальної перевірки.

¹ Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації : моногр. / О. Б. Прокопенко. — Х. : ФІНН, 2011. — С. 126.

² Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/polojennya-pro-poryadok-rozglyadu-pitan-ta-pidgotovkimaterialiv-shodo-provedennya-doboru-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe>.

У Рішенні Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів вказано таке: «...Згідно з частинами першою, другою, четвертою статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Перелік близьких осіб незалежно від місця їх проживання і ведення спільного господарства, а також інших осіб за умови їх постійного проживання з особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, та ведення з нею спільного господарства..., дає можливість державним органам втручатися в їхнє особисте та сімейне життя, безпідставно отримувати відомості особистого характеру, що суперечить наведеній нормі Основного Закону України. Крім того, слід враховувати й те, що близькі особи не претендують на зайняття зазначених посад, а лише опосередковано (родинними чи іншими зв'язками) пов'язані з особами, які претендують на це або займають вказані посади. Надання інформації про близьких та інших осіб без їх згоди особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, може призвести до отримання недостовірних даних, внаслідок чого вона буде нести відповідальність згідно зі статтею 164¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. При вирішенні цього питання Конституційний Суд України виходить з частини першої статті 64 Основного Закону України, за якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, встановлених Конституцією України. Отже, стосовно близьких та інших осіб... не може проводитися спеціальна перевірка..., оскільки це суперечить положенням статті 32, частини першої статті 64 Конституції України»¹.

Таким чином, у зв'язку з необхідністю проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді відбувається свідоме «обмеження» прав особи, яка претендує на посаду судді, за її добровільною згодою. Порядок проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на суддівські посади регулюється рядом нормативно-правових актів, проте, на нашу думку, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України необхідно систематизувати всі діючі норми щодо спеціальної перевірки державних службовців та затвердити власним рішенням Порядок проведення спеціальної перевірки стосовно кандидата на посаду судді, врахувавши всі нюанси проведення такого необхідного етапу добору, в тому числі можливість «обмежень» прав і свобод кандидата на посаду судді для досягнення у майбутньому більш важливих цілей.

Підсумовуючи викладене, можна резюмувати, що процедура добору кандидатів на посаду судді є важливою гарантією механізму забезпечення прав і свобод

¹ Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10>.

людини і громадянина. Якісний добір суддів сприяє формуванню високопрофесійного суддівського корпусу, здатного на високому рівні здійснювати застосування норм матеріального і процесуального права під час розгляду й вирішення справ, віднесених до судової юрисдикції. Дотримання прав і свобод кандидата на посаду судді також є важливим складником процедури формування суддівського корпусу. Кожен кандидат на посаду судді повинен усвідомлювати, що виконання владно-розпорядчих функцій держави завжди пов'язане з певними обмеженнями особистих прав і свобод, існування яких зумовлено правовим статусом носія судової влади. Водночас правові гарантії, які держава надає суддям у зв'язку з набуттям відповідної посади, є не особистим привілеєм, а засобом захисту публічних інтересів, насамперед інтересів правосуддя, мета якого — захист прав і свобод людини і громадянина.

Прокопенко Б. А. Конституционно-правовые особенности отбора кандидатов на должность судьи в аспекте обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Проанализированы особенности соотношения прав и свобод человека и гражданина и отбора кандидатов на должность судьи впервые. Особое внимание уделяется исследованию предложенных изменений в Конституцию Украины относительно требований к кандидатам на должность судьи и их роли в улучшении доступности правосудия в целях защиты прав и свобод человека и гражданина. Дана правовая оценка прав и свобод кандидатов на должность судьи.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, отбор кандидатов на должность судьи, назначение на должность судьи, моральные качества судьи, специальная проверка.

Prokopenko B. Constitutional and Legal Features of Judicial Selection in the Aspect of Ensuring Human and Citizen's Rights and Freedoms. Special aspects of correlation of human and civil rights and freedoms with primary judicial selection have been analysed. The special concern has been drawn at investigation of suggested amendments of the Constitution of Ukraine regarding requirements to a judge candidate and at the amendments' role in improvement of access to justice for human and civil rights and freedoms protection. The legal evaluation of a judge candidate rights and freedoms has been provided.

Key words: human and civil rights and freedoms, judicial selection, judicial appointment, moral values of a judge, special background check.